

373.2:37.015.311(082)

Ф 79

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Кривий Ріг

11–12 жовтня 2012 року

ДИТЯЧЕ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ – ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Результати сучасних наукових досліджень (Ю.Бабанський, Л.Венгер, Н.Ветлугіна, М.Поддьяков, В.Запорожець, І.Лернер, О.Савенков, Н.Лисенко, С.Ніколаєва, Н.Рижова, С.Ладивір та ін.) довели, що інтелектуальні можливості дітей дошкільного віку значно більші, ніж це передбачалося раніше.

І.П.Павлов вроджену допитливість дитини називав вродженим рефлексом «Що таке?». Своєчасне задоволення цієї цікавості, правильна організація діяльності дітей забезпечує засвоєння ними науково достовірних уявлень і знань про природу і людину, які в подальшому створюють підґрунтя для опанування людиною системних знань в обсязі конкретних наук природничого циклу. Успішність цього процесу забезпечується сприйнятливістю періоду дошкільного дитинства, а саме: пластичністю нервової системи щодо опанування нових знань, набуття вмій і навичок. Саме в оволодінні природничими знаннями, як і знаннями про людину в цілому, пріоритетним напрямком виховання і навчання має стати розвиток навичок дослідної роботи у дітей дошкільного віку. Цей вид діяльності на відміну від інших властивий дошкільному дитинству, який гармонійно інтегрує всю багатогранність не лише теоретичних знань, а й умій і навичок щодо їх набуття та перенесення в різні сфери життєдіяльності.

Питання про сутність, структуру та значення дослідної роботи в системі усіх видів діяльності дітей дошкільного віку досліджуються досить різнопланово у працях О.Іванової, В. Кондратьєвої, С.Ладивір, Н.Лисенко, Л.Манєвцової, С.Ніколаєвої, М.Поддьякова, І.Терентьєвої та інших вчених.

Одним із ефективних чинників якісного поліпшення стану дошкільної освіти за змістом кожного розділу програми, що відповідає вимогам БКДО (2012), є пошук активних методів навчання й виховання дітей, а також форм організації творчих видів їхньої діяльності. Бо саме вихователь свідомо спрямовує зусилля і можливості кожної дитини на розв'язання конкретних завдань, які синтезують різноаспектні уявлення про природу, навколишній світ, спонукає дітей до аналізу тих зв'язків і залежностей, що існують, з соціальними факторами, діяльністю людини в природі, станом її самопочуття в довкіллі.

Ілюструючи дітям розгорнуту картину об'єктивного характеру того чи іншого явища, вихователь водночас формує практичні вміння та

навички його аналізу, способи проникнення в його сутність. Педагог дає змогу моделювати певні ситуації, імітувати ті чи інші дії, систематично їх виправляти. Основою для цього є специфічність пошуково-дослідницької діяльності, як такої, що обмежує однозначність відповідей на запитання дітей, демонструючи їм всю гаму різноманітності світу, залежно від умов існування.

У природознавстві під дослідом розуміється експеримент. У біологічному словнику експеримент визначається як «науково-організований дослід, спостереження досліджуваного явища у спеціально створених умовах, які дозволяють стежити за ходом явищ і відтворювати їх щоразу з повторенням цих умов. Це чуттєво-предметна діяльність у науці». Із наведеного поняття слід виділити ті ознаки, які можна вважати за основу в тлумаченні його з погляду доступності та раціональності використання в діяльності дітей.

Що втрачає дитина за умови її ізоляції від об'єктивного, матеріального світу? За яких умов формуються основні сфери її особистості?

Як виявили вчені, діти дошкільного віку здатні успішно пізнавати не лише зовнішні, наочні властивості предметів і явищ, але й їх внутрішні зв'язки та відношення, розуміння зумовленості змін, що спостерігаються.

Цінність реального експерименту, на відміну від мислинного, і полягає в тому, що наочно відкриваються приховані від безпосереднього спостереження сторони предмета чи явища. При цьому дитина навчається визначати проблему і самостійно обирати шляхи її розв'язання. Таким чином створюється суб'єктивно новий продукт.

Дитині-дошкільнику по природі властива орієнтація на пізнання оточуючого світу та експериментування з об'єктами реального оточення. Експеримент, самостійно проведений дитиною, дозволяє їй створити модель природно-наукового явища й узагальнити отримані у ході дій результати. Це пояснюється *синкретичністю мислення* – особливою властивістю дитячої психіки сприймати ціле без розчленування на частини (Л.Виготський). Дослідження показали, що у дітей здатність до засвоєння загальнобіологічних закономірностей майже не залежить від об'єму набутих знань; у той же час наявність великого для даного віку об'єму знань майже не впливає на здатність бачити загальнобіологічні закономірності (на відміну від дорослих, які до висновків приходять через аналіз, співставлення і ін.).

Експериментування, як спеціально організована діяльність, сприяє створенню цілісної картини світу дитини-дошкільника та основ культурного його пізнання. Зміст та технології керівництва експериментальною діяльністю дітей мають базуватися на принципі

єдності філо- та онтогенезу. Цей принцип ґрунтується на припущенні, що дитина в своєму індивідуальному розвитку повторює культурно-історичний шлях розвитку людства. Експериментування виникає в діяльності, коли суб'єкт (людство, дитина) протиставляє себе об'єкту (природі, предметам). З цього моменту освоєння дійсності виступає як процес постійного вдосконалення власної діяльності і збагачення творчого досвіду.

На початку ХХІ століття з'явилася нова інтегрована галузь знань - *акмеологія*, яка займається питаннями *комплексного розвитку людини для досягнення нею найвищих результатів у продуктивній діяльності*. Вона вивчає закономірності осягнення людиною свого існування, досягнення особистісного професіоналізму в діяльності, продуктивного виявлення в житті всіх суттєвих сил індивіда, орієнтованих на вирішення соціально значущих проблем. Суть розвитку людини – прагнення реалізувати в процесі діяльності свій вроджений потенціал.

Предметом акмеології є *феномен зрілості* людини чи прогрес і результат досягнення нею вершин як індивідом, особистістю, суб'єктом діяльності. Але ж у науці не визначені об'єктивні критерії зрілості людини. У психологічній літературі «зрілість» використовується у розумінні поняття «дорослість». Однак стан дорослості не виявляється у людини несподівано і відразу. Він зумовлюється всім попереднім життям людини. Тому, останнім часом, акмеологію розглядають не лише як науку про вершини досягнень дорослих людей, а й вершини продуктивності й творчої діяльності людини в дошкільному дитинстві, молодшому, старшому віці, уроки юності.

Акмеологічний характер розвитку як процесу полягає в тому, що відбувається перехід від одного якісного стану особистості до іншого, а самі ознаки поняття «розвиватися» розкривають його зв'язок із самореалізацією. Зміст поняття «розвиток» частково відбивається у понятті «ріст», коли перевага надається кількісним змінам організму. Акмеологи розвиток пов'язують з проявами, вдосконаленнями існуючих задатків, а становлення – з виникненням якісно нового результату. Якщо розвиток людини відбувається під впливом іншої людини, то йдеться про формування, як однієї з форм розвитку особистості.

Самореалізація людини потребує підтримки як самої людини (вольові зусилля виконують роль самопідтримки), так і інших людей, бо не завжди людина може самостійно позитивно змінюватися. Цьому сприятиме *спеціальне моделювання певних змін особистості* (прогнозування, проектування, конкретне сходження людини по висхідній лінії). А це потребує поглибленого знання про власні ресурсні можливості й адекватне уявлення про «Я»-ідеальне.

Психологічні дослідження свідчать про вирішальність впливу дошкільного і молодшого шкільного віку на подальші досягнення людини, розвиток її творчих здібностей. Вчені вважають, що досягнення «акме»-вершини розвитку дитини в дошкільній і початковій освіті - повинно спиратись на психофізіологічні детермінанти, які визначають можливості дитини в її успішному освоєнні програмових задач.

О.В.Кочерга визначає три психофізіологічні детермінанти: 1) робота півкуль головного мозку, 2) різні типи сприймання інформації (візуальне, аудіальне та кінестетичне) та 3) різностатеві стратегії дій дівчаток і хлопчиків.

Першою детермінантою виступає робота мозку дитини, його півкуль. У дошкільному віці активніше працює права півкуля, ліва – починає свій інтенсивний розвиток у 9-10 років і особливо в підлітковий період. В історії фізіології довгий час вважалася домінуючою ліва півкуля так як в ній зосереджено управління найважливішими психічними функціями свідомості, контролю, мови, абстрактного мислення. Але розвиток науки показав, що і права півкуля не обділена управлінськими функціями: підсвідомості, інтегруванням психічних процесів, практично-наочною діяльністю, інтуїцією, музичною та художньою творчістю, образним мисленням. Наукою доведено, що при обробці інформації однією півкулею, інша загальмовує свою діяльність. Але діють вони взаємодоповнюючи одна одну і в синхронному режимі.

Однак треба пам'ятати, що у переважній кількості дошкільників активніше діє права півкуля, яка відповідає за обробку невербальної інформації, яка подається не в словах, а в образах, символах. Між тим програми більш спрямовані на вивчення різних предметів за рахунок скорочення часу на природознавство, трудове навчання, образотворче мистецтво, спів, музику, фізкультуру. В подальшому навчанні дитина дуже слабо використовує можливості правої півкулі, хоч останні тенденції розвитку людини свідчать про певне зростання тих, у кого правдою є ліва рука.

Таким чином, експериментування дітей дошкільного віку – це предметно-чуттєва діяльність, у ході якої беруть участь такі психічні процеси: сприймання, пам'ять, мислення, увага, уява.

Грамотно організована експериментальна діяльність має містити такі структурні елементи як мета, ідеал, передбачення способів його досягнення, контроль процесу діяльності, який включає взаємодію інтелектуальних, вольових та емоційних проявів особистості. Кожний з цих елементів є необхідним і цілісним компонентом акмеологічного процесу розвитку кожного дошкільника як індивіда на шляху до власної «акме».